

Tampereen ammattikorkeakoulu

AMMATILLINEN OPETTAJAKORKEAKOULU

Opettajankoulutuksen kehittämishanke

Valmiusharjoitusta edeltävä koulutus
Etelä-Suomen lääninhallituksessa

Ilkka Heinonen

2007

HEINONEN ILKKA: Valmiusharjoitusta edeltävä koulutus Etelä-Suomen lääninhallituksessa

Tampereen ammattikorkeakoulu, Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Opettajankoulutuksen kehittämishanke 25 s

Ryhmän opettaja Seppo Janhonen

Huhtikuu 2007

Asiasanat: oppiminen, aihepiirisuunnitelma, reflektio

TIIVISTELMÄ

Kehittämishankkeen aluksi kuvaan aiheenvalinnan taustat, varautumisen tarkoituksen ja merkityksen. Valmiusharjoitusta edeltävää koulutusta on mielestäni kehitettävä ja siksi tein kehittämishankkeeni pohjaksi aihepiirisuunnitelman, jonka pohjalta haastattelin neljää kokenutta valmiusharjoitukseen osallistunutta asiantuntijaa tai johtajaa. Aihepiirisuunnitelmassa jaoin osiin osattavan kokonaisuuden sekä aihepiirin että harjoittelijoiden osalta. Vasta valmiusharjoituksessa kaikki osapuolet ja aihepiirit ovat mukana. Haastattelujen analysoinnin pohjalta tein muutoksia alkuperäiseen aihepiirisuunnitelmaani. Minä luonnollisesti yksin vastaan aihepiirisuunnitelmasta, koska kaikkia haastateltuja miellyttävää suunnitelmaa ei pysty tekemään. Valitettavasti en voinut kovin syvällisesti käsitellä itse aihepiirisuunnitelman sisältöjä konkreettisesti, koska varautumisen asiakirjat ja suunnitelmat eivät valitettavasti ole kaikilta osin julkisia. Hankkeen loppuun tein eräänlaisen tuntisuunnitelman tilanneharjoituksesta.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	4
1.1. Aiheen valinnan tausta ja lähtökohdat	4
1.2. Aiheen rajaus ja hankkeen tavoite.....	6
1.3. Raportin rakenne	7
1.4. Teoreettinen perusta	7
1.5. Määritelmät.....	8
2 VARAUTUMINEN YHTEISKUNNALLISENA TOIMINTANA	10
2.1. Säädosperusta.....	10
2.2. Muut asiakirjat.....	11
2.3. Lääninhallituksen tehtävät	12
3 VARAUTUMISKOULUTUS	13
3.1. Valmiusharjoitukset ennen ja nyt.....	13
3.2. Koulutusjärjestelmän nykytila lääninhallituksessa.....	14
3.3. Koulutusjärjestelmän mahdolliset kehittämistarpeet	16
4 KOULUTUKSEN KEHITTÄMINEN	17
4.1. Aihepiirisuunnitelma.....	17
4.2. Haastattelut aihepiirisuunnitelmasta.....	19
4.3. Haastattelujen analysointi.....	20
4.4. Johtopäätökset ja esitys koulutuksen kehittämiseksi	22
5 TUNTISUUNNITELMA TILANNEHARJOITUKSESTA	23
5.1. Kuvaus tilanneharjoituksesta	23
5.2 Opetusmenetelmien teoreettinen perusta	24
5.3 Koulutustapahtuman käytännön järjestelyt.....	26
6 LOPUKSI	28
LÄHTEET	29

1 JOHDANTO

1.1. Aiheen valinnan tausta ja lähtökohdat

Tampereen ammatillisen opettajakorkeakoulun tutkintovaatimukseen kuuluu kehittämishankkeen tekeminen. Kehittämishankkeen tavoitteet, laajuus ja merkitys on määritelty kehittämishankkeen ohjeessa. Vaihdoin työpaikkaa kesken opintojen ja siksi minun oli järkevää vaihtaa myös opiskelupaikkaa Kuopiosta Tampereelle. Alkuperäiset aihevaihtoehdotni muuttuivat työpaikan vaihtumisen myötä. Opettajakoulutuksessa kehittämishankkeen aihe pitää luonnollisesti olla jollakin tavalla opettamiseen tai kouluttamiseen liittyvä. Työ kannattaa tehdä jollakin tavalla omaan työhön liittyvästä aiheesta, jotta siihen löytää riittävästi kiinnostusta, ja tehty työ hyödyttää myös omaa tämän hetkistä työtä.

Työskentelen nykyisin Etelä-Suomen lääninhallituksen pelastusosastolla ja koulutukseen liittyviä tehtäviä ovat alueelliset maanpuolustuskurssit, suuronnettomuusharjoitukset ja valmiusharjoitukset. Alueellisia maanpuolustuskursseja lääninhallitus järjestää yhdessä Puolustusvoimien kanssa. Alueellisten maanpuolustuskurssien koulutusta en työssäni käsittele. Suuronnettomuusharjoituksiin kuuluvat lakisääteiset ydinvoimalaonnettomuusharjoitukset, joita lääninhallitus on järjestämässä yhdessä Säteilyturvakeskuksen, voimayhtiön ja Pelastusopiston kanssa.

Valmiusharjoituksia lääninhallitus järjestää yhdessä Pelastusopiston kanssa ainakin kerran vuodessa. Järjestelyissä ovat mukana myös muut aluehallintoviranomaiset ja kunnat omilla toimialoillaan. Poikkeuksena tähän järjestelyyn on ns. VALHA, eli valtion ylimpien viranomaisten valmiusharjoitus, johon lääninhallitus osallistuu soveltuvin osin mutta kunnat eivät osallistu ainakaan kovin laajasti. Lääninhallitus ei siis järjestä VALHA-harjoitusta, vaan on mukana osallistujana ja koordinoi samalla muiden aluehallintoviranomaisten yhteistyötä harjoituksessa. Lääninhallituksen järjestämiin valmiusharjoituksiin osallistuu nykyisin yleensä kaksi maakuntaa kerrallaan, koska kahden harjoituksen järjestäminen vuodessa on liian työläs lääninhallitukselle nykyisillä henkilöstöresursseilla. Maakuntia läänin alueella on kuusi, joten

yksittäistä harjoittelijaa (aluehallinnon viranomaista, kuntaa tai kunnallista viranhaltijaa) ajatellen harjoitusten väli saattaa olla jopa neljä vuotta. Yleensä valmiusharjoitukseen osallistuu jollakin tavalla harjoittelevan maakunnan työvoima- ja elinkeinokeskus, Ympäristökeskus, Puolustusvoimat, Tiepiiri jne. Harjoituksessa voi olla mukana jopa 1500 henkilöä.

TAULUKKO 1 Lääninuudistuksen (1997) jälkeen pidetyt valmiusharjoitukset

Kanta-Häme 97	16. - 18.9.1997
Länsi-Uusimaa 98	9. - 11.6.1998
Karelia 99 (Etelä-Karjala)	9. - 11.3.1999
CITY 99 (pääkaupunkiseutu)	13. - 15.4.1999
VALHA 2000	5. - 7.9.2000
Kymenlaakso 01	18. - 20.9.2001
CITY 02 (pääkaupunkiseutu)	5. - 7.6.2002
Päijät-Häme 02	12. - 14.11.2002
Itä-Uusimaa 03	25. - 27.11.2003
CITY 04 (pääkaupunkiseutu ja Länsi-Uusimaa)	15. - 17.6.2004
EKA 04 (Etelä-Karjala)	21. - 23.9.2004
VALHA 05	31.8 - 2.9.2005
ETELÄ-06 (Kanta-Häme, Uusimaa, Kymenlaakso)	30.5 - 1.6.2006

Lääninhallituksessa varautumisasioista vastaavat - maaherra, osastopäälliköt ja muut lääninhallituksen osastojen varautumisvastaavat harjoittelevat vuosittain. Valmiusharjoitusta edeltävä koulutus on yleistä, koska koulutus kohdennetaan kaikille osallistujille samanlaisena. Koulutus on usein Pelastusopiston järjestämää ja samanlaista kaikissa lääninhallituksissa. Johtamiskoulutuksen järjestämisen valmisteluista vastaa pelastusosasto, ja sitä on järjestettävä kerran vuodessa (Etelä-Suomen lääninhallituksen valmiussuunnitelma s.9). Pedagogisesti johtamiskoulutuksen pohjana on teoriaosuus ja sen jälkeen käytännöllinen osuus, jossa testataan teorian ja käytännön toimivuus. Osastojen muu koulutus on tietääkseni harvoin tehtävä tai osastokohtaista, vaikka hallinnonaloille on määrätty yleinen koulutusvelvoite oman alansa henkilöstölle (Etelä-Suomen lääninhallituksen valmiussuunnitelma s. 9). Ainakin sosiaali- ja terveystieteiden osastolle järjestetään valtakunnallista koulutusta. Joillakin osastoilla varautumisasiat ovat lähes aina mukana arkipäivän työtehtävissä, toisilla osastoilla varautuminen on jäänyt vähän taustalle. Toisaalta tämä on luonnollista, koska osastojen varautumisroolien suuruus vaihtelee huomattavasti osaston tehtävien mukaisesti.

Olen ollut mukana muutamia kertoja valmiusharjoituksissa, mutta näkökulmani on ollut Pelastusopiston suunnasta, koska työskentelin aikaisemmin siellä. Pelastusopis-

tolla työskennellessäni huomasin, että eri alojen ammattilaiset hallitsevat pääosin tehtävänsä myös erilaisissa ongelmatilanteissa. Harjoituksiin osallistuvilta olen kuullut, että samantyyppiset ongelmat toistuvat harjoituksesta toiseen. Ongelmat liittyvät yleensä siihen miten toimitaan organisaationa, ei niinkään siihen, mitä tehdään. Valmiusharjoituksessa harjoitettava ongelma voi olla normaaliolojen häiriötilanne tai peräti poikkeusolot. Tällainen harjoitus, jota voidaan kutsua myös peliksi, vaatii eläytymiskykyä, koska harjoittelijoilla ei ole käytännön kokemuksia ainakaan poikkeusoloista.

Aiheen valinnan taustalla on omakohtainen havainto siitä, että valmiusharjoitukset järjestetään kuitenkin melko yksilöidysti ja harjoitukseen edetään lähes suoraan. Tämä on ymmärrettävää, koska harjoituksia järjestetään lähes joka vuosi, ja harjoittelusta on tullut tietyille ihmisille rutiinia. Toimintakulttuuri valmiusharjoituksen järjestämisessä on silti yllättävän ohut ja vaihtelee vastuullisen vetäjän mukaan. Liian usein harjoitus suunnitellaan harjoitukseksi ja toteutetaan järjestelyin, jotka palvelevat vain kyseistä harjoitusta. Aina ei ehkä oteta riittävästi huomioon sitä, toimiiko tehty järjestely myös todellisessa tilanteessa. Ennen harjoitusta järjestettävä koulutus liittyy olennaisesti valmiusharjoituksen suunnitteluun. Pelastusosastolla on aloitettu hanke, jossa valmiusharjoituksesta tehdään prosessikaavio. Prosessikaavio auttaa yhdenmukaistamaan suunnittelukäytäntöjä ja siihen voidaan sijoittaa tarvittavat koulutustilaisuudet. Prosessikaavio toimii samalla muistilistana harjoituksen suunnittelussa tai siitä projektisuunnitelmaa tehtäessä.

1.2. Aiheen rajaaminen ja hankkeen tavoite

Valmiusharjoitukseen liittyvä koulutus on laaja kokonaisuus. Minun on pakko rajata tämän kehittämishankkeen aiheeksi ”valmiusharjoitusta edeltävä koulutus Etelä-Suomen lääninhallituksessa”, koska opintojen laajuus ei anna mahdollisuutta käsitellä asiaa laajemmin. Käsittelen siis lääninhallituksen sisäistä koulutusta, en käsittele muiden aluehallintoviranomaisten tai kuntien kouluttautumista valmiusharjoitukseen.

Työni tavoitteena on kehittää ja järkevöittää valmiusharjoitusta edeltävää koulutusta siten, että lääninhallitus toimisi tehokkaammin ongelmien ilmetessä. Tässä yhteydessä ongelmilla tarkoitan laajaa tai syvää yhteiskunnallisen toiminnan vaikeutumista

ta, joilla on vaikutusta ihmisten elintärkeisiin toimintoihin ja jotka kuuluvat tai joihin lääninhallituksella on mahdollisuus tai velvollisuus vaikuttaa. Toinen tavoite on osastojen henkilökunnan tietämyksen laajentaminen ja syventäminen varautumisasioista. Toivottavasti työni kehittää valmiusharjoitusta edeltävää koulutusta ja ainakin lisää keskustelua aiheesta. Lääninhallituksen työjärjestyksen mukaan pelastusosastolla ei ole päätäntävaltaa koko lääninhallitusta koskeviin varautumisasioihin. Lääninhallitus on päällikkövirasto, jossa maaherra tässäkin asiassa tekee päätöksen esitelyn pohjalta.

1.3. Raportin rakenne

Raportissa on johdanto-osa, jossa käsittelen aiheen valinnan taustaa ja toisaalta annan lukijalle mahdollisuuden päästä sisälle mahdollisesti melko vieraaseen ja outoon aihepiiriin. Toisessa luvussa avaan varautumisen aineellisen perustan eli luvun lopussa lukijalla pitää olla vastaus kysymyksiin: Miksi varaudutaan? Ketkä varautuvat? Kolmannessa luvussa selvitän miten valmiusharjoitukset ja työskentelymenetelmät ovat kehittyneet viimeisten vuosikymmenien aikana. Lisäksi kartoitan varautumiskoulutuksen tämän hetkistä tilaa lääninhallituksessa ja kuvaan koulutuksen kehittämistarpeita. Neljännen luvun alussa on kuvaus aihepiirisuunnitelmasta, jolla pyrin kehittämään lääninhallituksen toimintatapoja ja työskentelymenetelmiä häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Neljännen luvun lopussa teen esityksen lopulliseksi aihepiirisuunnitelmaksi haastatteluja hyödyntäen, jolloin tuon selvästi esiin haastattelijan mielipiteet ja oman mielipiteeni asioista, jotka ovat työni kannalta merkittäviä.

1.4. Teoreettinen perusta

Työni perusta on toisaalta teoreettinen ja toisaalta empiirinen. Kuten aikaisemmin kerroin, avaan aluksi aihetta sitä käsittelevän kirjallisuuden kautta ja kolmannessa luvussa haastattelen kokeneita valmiusharjoituksiin osallistuneita. Pedagogisessa mielessä valmiusharjoitusta edeltävä koulutus ei ole tutkintoon johtavaa eikä se anna muodollista pätevyyttä. Kyseessä on työpaikkakoulutus, jonka toteuttamiseksi teen aihepiirisuunnitelman. Haastattelussa käytän keskustelun pohjana alustavaa aihepiirisuunnitelmaani, jota täydennän vapaamuotoisella haastattelulla. Mikäli haastattelijat ovat lähes yksimielisesti muuttamassa aihepiirisuunnitelmaani, teen esitetyt muutokset lopulliseen aihepiirisuunnitelmaan.

1.5. Määritelmät

Määritelmät on poimittu mahdollisuuksien mukaan joko yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiasta (jatkossa YETTS) tai varautumissanastosta (vielä luonnoksena).

Case tarkastelussa arvioidaan tapahtuman vaikutuksia toimintaan ja tehdään arvion pohjalta ratkaisu, jotta toimintaa voidaan mahdollisuuksien mukaan jatkaa ja vahinkoja rajoittaa. Tässä raportissa case tarkastelu on rajattu koskemaan vain tapausta tai ongelmaa, johon hakee ja tekee ratkaisun vain yksi toimiala.

Elintärkeä toiminto Yhteiskunnan toiminnalle välttämätön toimintokokonaisuus. Elintärkeiden toimintojen turvaamisella osaltaan ylläpidetään valtiollinen itsenäisyys, yhteiskunnan turvallisuus sekä väestön elinmahdollisuudet.

Yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja ovat

- 1) valtion johtaminen
- 2) kansainvälinen toiminta
- 3) valtakunnan sotilaallinen puolustaminen
- 4) sisäisen turvallisuuden ylläpitäminen
- 5) talouden ja infrastruktuurin toiminta
- 6) väestön toimeentuloturva ja toimintakyky
- 7) henkinen kriisinkestävyys

(YETTS 2006 s.69).

Erityistilanne Normaaliolojen, häiriötilan tai poikkeusolojen aikainen yllättävä tai äkillinen uhka tai tapahtuma, joka voi vaarantaa yhteiskunnan turvallisuuden tai väestön elinmahdollisuudet, ja jonka hallinta voi edellyttää normaalista poikkeavaa johtamismallia ja viestintää (YETTS 2006 s. 69).

Johtokeskus Väestönsuojelun johtamis-, valvonta- ja hälytystoimintaa suorittava johtoelin, jota varten on varattu henkilöstö, tilat ja tarvittavat toimintaedellytykset. Johtokeskus voi tarkoittaa myös paikkaa, joka on tarkoitettu alueen tai tilanteen johtamiseen häiriö- tai erityistilanteissa tai poikkeusoloissa (Sanastokeskus 2006 s. 52).

KULO kuljetusten ohjausyksikkö

LISY liikennepolttonesteen säännöstely-yksikkö

Salassa pidettävät tietoaineistot jaetaan turvaluokiteltaviin ja muihin salassa pidettäviin asiakirjoihin ja tietoihin. Tietoaineisto on turvaluokiteltava silloin, kun sen sisältämä tieto on laki viranomaistoiminnan julkisuudesta (621/1999) 24.1 §:n 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10 tai 11 kohtien perusteella salassa pidettävää. Tietoaineisto kuuluu muihin salassa pidettäviin tietoihin silloin, kun sen sisältämä tieto on laki viranomaistoiminnan julkisuudesta 24.1. §:n jonkun muun kuin edellä mainitun kohdan perusteella salassa pidettävää (Määräys tietoaineistojen...2006 s.4)

Substanssiosaaminen Asiasisällön osaaminen (Korpela 2002).

Tilannekuva Päättäjien ja heitä avustavien henkilöiden ymmärrys tapahtuneista asioista, niihin vaikuttaneista olosuhteista, eri osapuolien tavoitteista ja tapahtumien mahdollisista kehitysvaihtoehdoista, joita tarvitaan päätösten tekemiseksi tietystä asiasta tai asiakokonaisuudesta. Tilannekuvan muodostamista ja ylläpitoa edesautetaan ylläpitämällä ja esittämällä tietoja tarkoituksenmukaisesti esimerkiksi kuvilla, teksteillä ja kaavioilla (YETTS 2006 s.72).

TIVA Tietoliikennealan valmiusryhmä

Turvallisuustilanne Uhkan tasosta johtuva ajallinen yhteiskunnan tila, joka jaetaan normaalioloihin, häiriötilaan ja poikkeusoloihin. Normaaliolot on jokapäiväinen tila, jossa esiintyvät uhkat voidaan ehkäistä ennalta, torjua ja niiden vaikutuksista toipua voimassa olevilla säädöksillä ja voimavaroilla. Normaaliolojen järjestelyt luovat perustan toiminnalle häiriötilassa ja poikkeusoloissa. Häiriötila on normaalioloissa tapahtuva poikkeava, odottamaton tai äkillinen turvallisuustilan muutos, joka aiheuttaa uhkaa yhteiskunnan toimivuudelle ja väestön turvallisuudelle. Tilanne voi vaatia valtionjohdon ja viranomaisten erityisiä toimia. Normaaliolojen häiriötila saattaa edellyttää myös säädösten tarkistamista. Poikkeusoloja ovat valmiuslaissa ja puolustustilalaissa säädetyt tilanteet, joiden hallitseminen ei ole mahdollista viranomaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin tai voimavaroin (YETTS 2006 s.72).

Valmiusharjoitus Harjoitus, jossa testataan valmiussuunnitelmia ja organisaatioiden toimintaa kuvitteellisissa häiriö- ja erityistilanteissa (Sanastokeskus 2006 s.20).

Varautuminen Kaikki ne toimenpiteet, joilla varmistetaan tehtävien mahdollisimman häiriötön hoitaminen kaikissa turvallisuustilanteissa. Näitä toimenpiteitä ovat muun muassa valmiussuunnittelu, etukäteisvalmistelut sekä valmiusharjoitukset (YETTS 2006 s.73).

2 VARAUTUMINEN YHTEISKUNNALLISENA TOIMINTANA

2.1. Säädosperusta

Varautumisen perussäädökset ovat puolustustilalaki (1083/1991) ja valmiuslaki (1080/1991). Kyseiset lait on säädetty etukäteen ja niiden käyttöönotto on rajoitettu. Vain silloin, kun poikkeusolojen määritelmä toteutuu, lakien säännöksiä voidaan ottaa käyttöön presidentin ja eduskunnan päätöksillä. Lait on säädetty etukäteen mm. siksi, että eri viranomaisten toimivaltuudet on määritelty ennakkoon myös poikkeusoloissa, jolloin yksilöllisyyden suoja ja muut perusoikeudet toteutuvat myös poikkeusoloissa. Valmiuslaissa on myös säännös, joka velvoittaa julkishallinnon viranomaisia varautumaan poikkeusoloihin. Väestönsuojelua koskevat säännökset ovat pelastuslaissa (468/2003). Monilla toimialoilla on lisäksi omia varautumisen aineelliseen puoleen liittyviä säädöksiä (esim. kotouttamislaki, tartuntatautilaki), joita en työssäni käsittele, koska olen rajannut virkamiesten substanssiosaamisen työni ulkopuolelle.

Valmiuslaki 40§

Valtioneuvoston, valtion hallintoviranomaisten, valtion liikelaitosten ja muiden valtion viranomaisten sekä kuntien tulee valmiussuunnitelmin ja poikkeusoloissa tapahtuvan toiminnan etukäteisvalmisteluin sekä muin toimenpitein varmistaa tehtäviensä mahdollisimman häiriötön hoitaminen myös poikkeusoloissa.

Poikkeusoloihin varautumista johtaa, valvoo ja yhteensovittaa valtioneuvosto sekä kukin ministeriö hallinnonalallansa.

Säännös on hyvin selkeä: varautuminen kuuluu viranomaisille ja sitä kautta virkamiesten virkavelvollisuuksiin. Varautumiseen kuuluu siis myös etukäteisvalmistelut, jotka jakaantuvat mm. valmiussuunnitteluun, johtamistiloihin, viesti- ja tietoliikenneyhteyksiin ja henkilökunnan kouluttamiseen ja harjoittamiseen. Säännöksen mukaisesti tehtävät on pystyttävä hoitamaan mahdollisimman häiriöttömästi myös poikkeusoloissa. Pääsääntöisesti eri alojen ammatti-ihmiset hoitavat ongelmien tullessa samoja tehtäviä kuin ennen ongelmia, mahdollisuuksien mukaan tehtäviä priorisoiden.

2.2. Muut asiakirjat

Lainsäädännön lisäksi tärkeitä yhteiskunnan varautumista ohjaavia asiakirjoja ovat Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko (24.9.2004), YETTS (23.11.2006) ja erityisesti aluehallinnon varautumista linjaava aluehallinnon varautumisen loppuraportti (18.12.2003).

Hierarkkisesti merkittävin näistä asiakirjoista on Eduskunnan hyväksymä turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko, vaikka siitä ei löydykään selkeitä linjauksia kansallisesta siviiliyhteiskunnan varautumisesta. Siviiliyhteiskunnan varautumisen suunnittelun pitää kuitenkin olla linjassa sotilaallisen puolustuksen kanssa. Tärkein yhteiskunnan ns. siviilimaailman varautumista linjaava laaja asiakirja on YETTS, jossa on mm. määritelty uhkakuvat (mihin varaudumme), elintärkeät toiminnot ja lisäksi siinä on sovittu ministeriöiden välisestä työnjaosta. Aluehallinnon varautumisen loppuraportin esityksiä ei ole kokonaisvaltaisesti hyväksytty käyttöön, mutta siitä huolimatta siinä tehtyjä linjauksia on noudatettu mm. perustamalla läänin valmiustoimikunnat ja valmistelemalla yhteistoiminnassa uudet yhteistoimintamuistiot useiden aluehallintoviranomaisten kanssa. Yhteistoimintamuistioon on kirjattu osapuolten tehtävät ongelmatilanteissa.

Läänin valmiussuunnitelma ja osastojen omat valmiussuunnitelmat kuvaavat osastojen välistä työnjakoa poikkeusoloissa. Johtokeskuksen toimintaohje määrittää miten lääninhallituksen johtokeskus toimii. Koska varautuminen kuuluu virkamiehen virkavelvollisuuksiin, myös kunkin henkilön toimenkuva vaikuttaa varautumisvelvoitteeseen ja sitä kautta koko lääninhallituksen toimintaan poikkeusoloissa.

2.3. Lääninhallituksen tehtävät

Lääninhallituksen tehtävät on säännelty lääninhallituslaissa (10.1.1997/22).

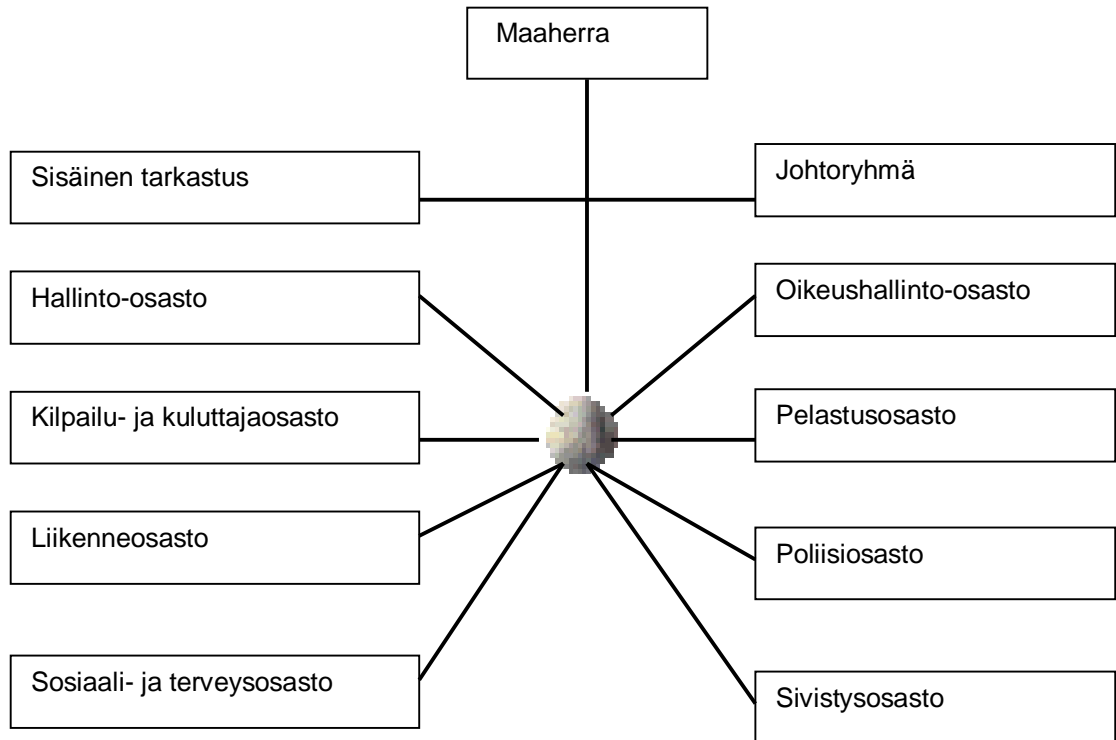
2§ Lääninhallituksen tehtävät

Läänissä on yleisenä hallintoviranomaisena ja erikseen säädettävien muiden tehtävien hoitamista varten lääninhallitus.

Lääninhallitus hoitaa, sen mukaan kuin erikseen säädetään, oikeushallintoon, pelastus- ja poliisihallintoon, opetus- ja kulttuurihallintoon sekä liikunta- ja nuorisotoimeen, maa- ja metsätaloushallintoon, liikennehallintoon, kuluttaja-, kilpailu- ja elintarvikehallintoon sekä sosiaali- ja terveyshallintoon liittyviä tehtäviä. Lääninhallitus arvioi asianomaisten ministeriöiden ohjauksessa alueellisesti toimialansa peruspalveluja. Lääninhallitus sovittaa yhteen valmiuslaissa (1080/1991) tarkoitettua poikkeusoloihin varautumista huolehtimalla sen edellyttämän yhteistoiminnan järjestämisestä läänissä.(7.4.2000/348)

Valtioneuvosto päättää lääninhallitusten toimipaikat ja nimet sekä läänien alueet.

Lääninhallitus on siis seitsemän ministeriön aluehallintoviranomainen. Varautumisasioissa lääninhallituksella on alueellaan yhteensovittamistehtävä. Säännöksen nojalla läänin alueella järjestetään valmiusharjoituksia määrääjain. Lääninhallitus pyrkii hoitamaan tehtävänsä myös poikkeusoloissa mahdollisimman hyvin valmiuslain 40§ mukaisesti.

Kuvio 1 Etelä-Suomen lääninhallituksen organisaatio, 370 virkamiestä Hämeenlinnassa, Helsingissä ja Kouvolassa

3 VARAUTUMISKOULUTUS

3.1. Valmiusharjoitukset ennen ja nyt

Valmiusharjoitukset ovat muuttuneet yhteiskunnan kehityksen, ajan kulumisen ja teknisten muutosten takia. Yhteiskunnalliset toiminnot ovat monimuotoistuneet merkittävästi. Valmiusharjoituksia suunniteltaessa taustaksi rakennetaan taustatilanne, jossa jokin ongelma aiheuttaa yhteiskunnan toimivuudelle vaikeuksia. Ajan kulumisen on vaikuttanut siihen, että uhkakuvat ovat muuttuneet ja että laajamittaista sotaa pidetään yleisesti epätodennäköisenä. Yhteiskunnan kehityksen yhtenä merkittävänä osatekijänä on ollut teknistyminen. Tämä on näkynyt yleisen haavoittuvuuden lisäksi harjoitusmenetelmän valinnassa tai siinä minkälaisilla menetelmillä pystytään harjoittelemaan tai toimimaan todellisessa tilanteessa. Ensimmäinen valmiusharjoitus, joka oli silloin nimeltään väestönsuojelun toimintaharjoitus, järjestettiin entisessä Mikkelin läänissä vuonna 1973 (Nokelainen Reima 2007). Harjoituksessa käytettiin tiedonsiirtovälineenä lankapuhelinverkkoa.

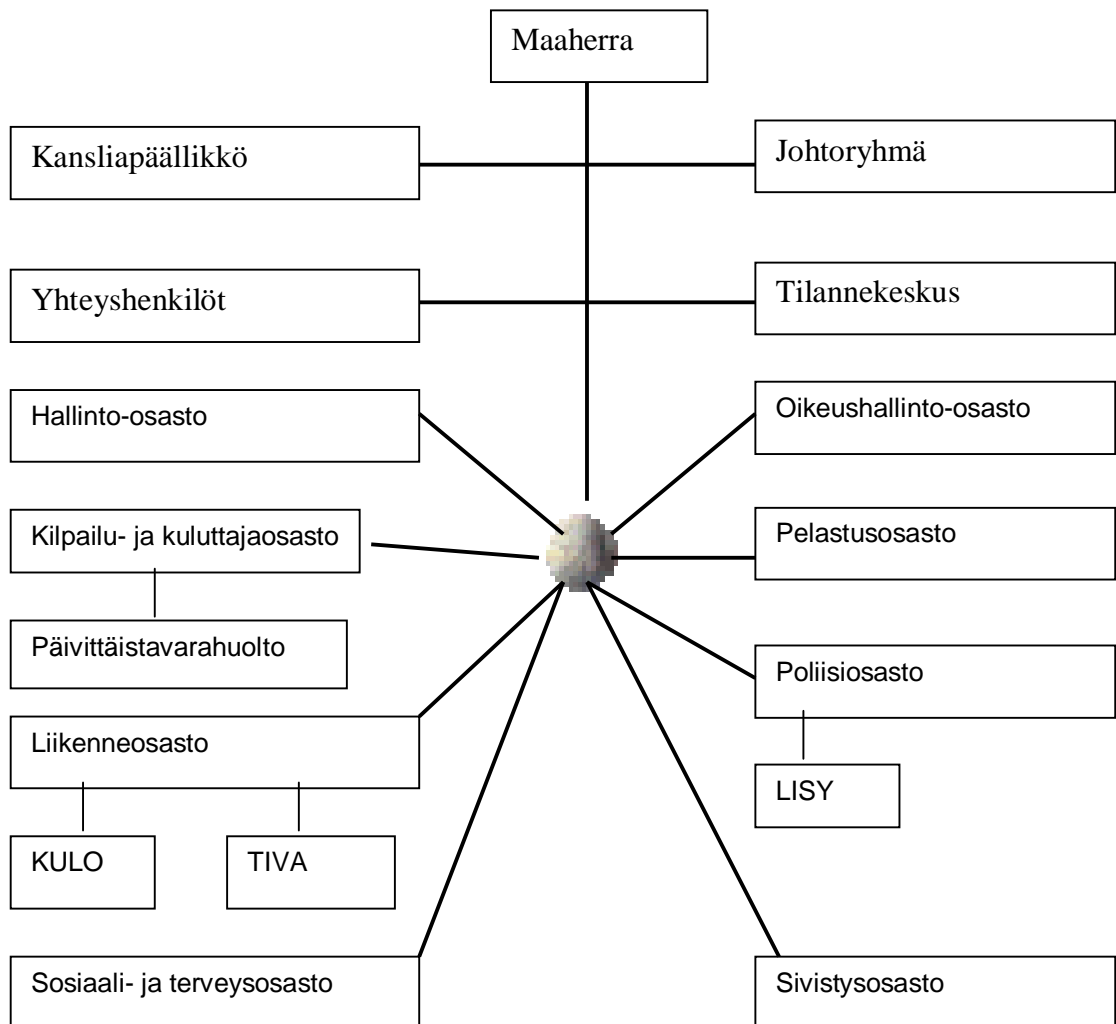
1980-luvulle tultaessa käyttöön otettiin telexit ja myöhemmin telefaxit. Ilmasuojelusteen välittämisessä käytettiin ns. lääninradiota, joka kuitenkin kustannussyistä poistettiin käytöstä 1990-luvun puolivälissä. Lääninradiossa oli mahdollista vain yksisuuntainen liikenne ja sitä käytettiin vain hälyttämiseen. Teknisen kehityksen saatossa tiedonsiirtoon on tullut mukaan sähköposti, viranomaisradiopuhelinverkko (VIRVE) ja GSM-verkko (tai sen aikaisemmat versiot). Harjoituksen aihe on seurannut muuta yhteiskunnallista kehitystä ja sen mukanaan tuomia uusia ongelmia. Harjoituksen aiheina ovat olleet mm. säteilyonnettomuus, säteilyn jälkitila, strateginen isku, laajamittainen pitkäaikainen sähkökatkos, käyttö- tai jätevesiongelmat, palvelujen ulkoistaminen, tulva tai muu säätilan aiheuttama ongelma, pandemia ja laajamittainen maahantulo.

3.2. Koulutusjärjestelmän nykytila lääninhallituksessa

Lääninhallitukseen nimitettävän virkamiehen on täytettävä virkaan kuuluva muodollinen pätevyys. Valituksi tulleella, tai jo töissä olevalla, on ammattitaito oman toimialansa tehtäviin. Eri toimialojen varautumisasiat ovat suppea, mutta kuitenkin tärkeä osaamisen alue. Yleisesti ottaen eri alojen opinnoissa ei keskitytä kovinkaan paljon varautumisasioihin tai siihen, miten muiden organisaatioiden vastuut ja toiminta vaikuttavat omaan toimialaan. Oman toimialan koulutuksessa varautuminen on aiheena mm. lääkäreillä, eläinlääkäreillä, terveystarkastajilla ja palopäällystöllä mutta yhteistyö tulee mukaan vasta työelämässä. Varautumisen perustiedot saa lääninhallituksen toimesta, mutta syvällisempi tietämys on oman aktiivisuuden varassa. Pääsääntöisesti organisaatioissa virkatehtävät jatkuvat lähes samanlaisina, vaikka jotain poikkeavaa sattuisikin. Koulutuksen yhtenä tärkeänä tehtävänä on antaa tietoa siitä, miten toimintaa on mahdollista jatkaa ongelmista huolimatta ja toisaalta siitä mitkä tehtävät voidaan jättää tekemättä.

Lääninhallituksen henkilökuntaa koulutetaan tai kurssitetaan mm. varautumisen perehdyttämistilaisuuksissa, aluehallinnon varautumisen peruskursseilla, johtokeskustyöskentelyn kursseilla ja alueellisilla maanpuolustuskursseilla. Kursseilta saa hyvän kokonaiskäsityksen, mutta syvällisempi toimialakohtainen tai tehtäväkohtainen käytännön osaaminen jää heikoksi. Osastoilla on myös omia koulutustilaisuuksia, jotka liittyvät ammatillisen osaamisen täydentämiseen (esim. toimenpiteet lintuinfluenssatilanteessa).

Osa henkilöstöä, yleensä varautumisvastaavat tai osastopäälliköt, on mukana suunnittelemassa seuraavaa valmiusharjoitusta. Tämä aiheuttaa omalta osaltaan ongelmia, koska osaaminen keskittyy vain muutamille. Ne jotka on kurssitettu jo vuosia sitten, etääntyvät koko ajan kauemmas varautumisasiosta. Lisäongelmia aiheuttaa ja on jo aiheuttanut henkilökuntamäärän vähentäminen, kun samalla työmäärä on pysynyt samana. Järjestelmä on erittäin haavoittuva, koska tällainen poikkihallinnollinen ammattitaito on keskittynyt vain harvoille ja valituille. Poikkihallinnollisuus tulee hyvin esiin silloin, kun ongelma kohdistuu useisiin toimialoihin. Tällöin yhteistyön on oltava hyvää ja joustavaa, ja vastuusuhteiden eri toimialojen välillä on oltava selvät.

Kuvio 2 Etelä-Suomen lääninhallituksen organisaatio ei muutu kovinkaan paljon häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.

3.3. Koulutusjärjestelmän mahdolliset kehittämistarpeet

Lainsäädäntö määrittää puitteet varautumiseen. Ongelmana on se, että yleensä ministeriötason ohjeistus on liian ylimalkaista tai se puuttuu kokonaan. Kansainvälisesti Suomen järjestelmä on kuitenkin joustava ja Suomen järjestelmästä ovat muut ottamassa oppia mm. kokonaismaanpuolustuksessa. Eri toimialojen virkamiehet ratkovat asioita kokemuksellaan ja reagoivat ongelmatilanteen mukaan. Ammattitaitoiset ihmiset tähän tietysti pystyvät, mutta ohjeistus, taikka omat ennakkovalmistelut eivät mielestäni ole riittävällä tasolla. Valtakunnallisesti laajat linjaukset on tehty mutta epäselvää on mitä nämä linjaukset tarkoittavat käytännössä varsinkin silloin jos ongelmia on monella toimialalla. Myös eri toimialojen yhteistyössä on parannettavaa.

Edellä kertamani kehittämistarve on myös lääninhallituksessa. Mitä eri varautumisvelvoitteet tarkoittavat käytännössä, ja miten lääninhallitus toimii erityistilanteissa ja poikkeusoloissa.

4 KOULUTUKSEN KEHITTÄMINEN

4.1. Aihepiirisuunnitelma

Pedagogisessa koulutuksessa opetetaan tekemään aihepiirisuunnitelma opettavasta aiheesta. Itse suunnitelman sisältö on ammattitaitoisen opettajan työnäyte. Olen jakanut opittavan aiheen osiin, jotka myöhemmin liitetään yhteen valmiusharjoituksessa.

Taulukko 2 Aihepiirisuunnitelmaesitys

Osallistujat Harjoitustyyppi	Tekniikka	Toimintamenetelmät	Substanssi	Ulko-puoliset mukana	Koulutuksen järjestäjä	Aika
1 Case-tarkastelu	-	-	x	-	Osastojen varautumisvastaavat	4 h
2 Tekniikan tarkastus	x	-	-	-	Johtokeskuksen tekniikkavastaava ja osastojen tekniikkavastaavat	4 h
3 Viestitysharjoitus	x	x	-	-	Viestikeskus ja osastot	4 h
4 Salaisen materiaalin käsittely	x	x	x	-	Oikeushallinto-osasto, viestikeskus mukana	4 h
5 Johtokeskus-harjoitus	x	x	x	-	Pelastusopisto ja tilannekeskus	6 h
6 Valmiusharjoitus	x	x	x	x	Pelastusopisto lääninhallituksen kanssa	1½ pv

Kun koulutuskierron on kerran toteutettu, kohtia 2-5 ei järjestetä joka vuosi erikseen vaan yhdistettynä tai tarpeen mukaan. Joka syksy pelastusosastolta tulee esitys lääninhallituksen johtoryhmään, minkälaisella panostuksella seuraavana vuonna harjoitellaan. Koulutuksen toteutus on johtoryhmän päätöksen jälkeen koulutuksen järjestäjän vastuulla.

Niin kuin kuvasta havaitsemme, olen jakanut aiheet ensinnä erilaisiin harjoitustyyppisiin ja toisaalta määrittänyt sen ketkä osallistuvat koulutukseen. Suunnitelmassa on myös koulutuksen järjestäjä ja se kuinka paljon koulutukseen käytetään työaika.

Case tarkastelulla tarkoitetaan toimialan sisäistä ongelmaa, joka pystytään ja tulee ratkaista toimialan sisällä. Ongelma aiheuttaa luultavasti vaikeuksia myös muilla tai toisilla toimialoilla mutta yhteistyötä ei harjoitella. Case tarkastelusta hyvänä esimerkkinä on lintuinfluenssa, jossa vastuullinen ministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, valmistautuu lintuinfluenssaan. Valmistautuminen tapahtuu ns. putkihallinnossa, joka tässä tapauksessa on ministeriö-lääkinhallituksen läänineläinlääkäri-valmiuseläinlääkäri - kunnan eläinlääkäri. Esimerkki on pelkistetty, mutta kertoo kuitenkin sen, että saman toimialan ihmiset ratkovat alan sisäistä ongelmaa: puhuvat samaa kieltä ja luultavasti tuntevat toisensa etukäteen.

Valmiusharjoituksessa, ja myös todellisessa tilanteessa, johtokeskuksen teknisillä ratkaisuilla on hyvin merkittävä rooli. Puhelin- ja tietokoneyhteyksien on oltava aina käyttövalmiina, koska uusi tai tyhjästä rakennettava järjestelmä ei ole toimintakuntoinen riittävän nopeasti. Tekniikan toimivuuden tarkastavat siihen ennalta määrätyt henkilöt. Kun tekniikka on tarkastettu, voidaan ottaa mukaan viestittäjät, jotka yleensä ovat eri henkilöitä kuin tekniikkavastaavat. Viestitysharjoituksessa varmistetaan kaikkien käytettävissä olevien viestivälineiden toimivuus ja mietitään, mitä muutoksia toimintamenetelmiin on ollut pakko, jotta turvataan lääninhallituksen toiminta hyvin kansalaisten parhaaksi.

Salaisen materiaalin käsittelyyn on tullut sisäasiainministeriöltä uusi määräys, josta on järjestettävä koulutusta salaista materiaalia käsitteleville henkilöille. Kirjaamon henkilökunta käsittelee tai lähettää eteenpäin lähes päivittäin kansalaisten arkaluonteisia tietoja, joten tiedot ja taidot salatun tiedon käsittelyyn on jo olemassa. Ongelmana voi olla se, miten toimintaperiaatteet muuttuvat, kun siirrytään poikkeusolojen menetelmiin esim. tietojen sähköisiin suojausmenetelmiin. Kun kirjaamo on osa viestikeskusta poikkeusoloissa, koulutuksessa on käsiteltävä salaisen asiakirjan tulo lääninhallitukseen, asiakirjan siirtyminen sen käsittelevälle, asiakirjan merkitseminen ja ulos lähettäminen. Koulutuksessa tulisi harjoitella viestitystekniikkaa, koska väli- neet kehittyvät koko ajan ja mukana tulee olla tekniikka, toimintamenetelmiä ja substanssiosaajia.

Johtokeskusharjoituksessa mukana olisi tekniikan ja toimintamenetelmien lisäksi substanssiosaajat. Harjoituksessa pelataan muutama ongelmatapaus. Tieto tapahtu-

masta tulee lääninhallitukselle viestivälineellä ja asian käsittelee joko yksittäinen virkamies tai johtoryhmä maaherran johdolla. Jos asia aiheuttaa toimenpiteitä, päätös tai ratkaisu lähtee ulos lääninhallituksesta viestivälineellä. Mikäli tehty päätös on merkittävä ja laaja, päätöksestä on jäätävä jälki lääninhallituksen virkamiesten tilannetietämykseen. Mitä laajempi ja merkittävämpi asia on, sitä useampien eri toimialojen virkamiesten tiedossa sen on oltava. Tilannekuva tai tilannetietämys, kumpaa halutaankaan käyttää, on tällä hetkellä valtakunnallisen mielenkiinnon kohteena. En käsittele tilannekuvaproblematiikkaa, koska tämän työn laajuus ei anna siihen mahdollisuutta ja toisaalta tilannekuvasta ei löydy pedagogista näkökulmaa.

Valmiusharjoitusta en ole muuttamassa. Tähän ratkaisuun vaikuttaa se, että valmiusharjoituksessa on mukana lääninhallituksen lisäksi muitakin tahoja. Kuten aikaisemmin kerroin valmiusharjoitus kohdistuu yksittäiseen kuntaan joka neljäs vuosi, toimialojen osallistumista rajaamalla harjoitusväliksi tulee seitsemän vuotta, joka on liian pitkä. Jos toimialoja rajoitetaan, samalla rajoitetaan harjoiteltavaa aihepiiriä, koska vain harva ongelma kohdistuu yksinomaan yhteen toimialaan.

Koulutuksen järjestäjäksi olen kirjannut osaston tai organisaation, jolle se mielestäni luontaisimmin kuuluisi. Koulutuksen järjestäjä vastaa koulutustilaisuuden valmistelusta mutta ei välttämättä itse kouluta. Aihepiirisuunnitelmassa on myös koulutukseen tai harjoitteluun käytetty aika, koska varautuminen on vain pieni osa lääninhallituksen tehtävistä ja virkamiehen työstä. Korostan, että aika tarkoittaa tehokasta aikaa, valmistelut on tehty jo aikaisemmin.

Tarkoitukseni on saada valmiusharjoitusta edeltävä koulutus nykyistä laajemmaksi, luonnolliseksi osaksi tulevaa valmiusharjoitusta ja niin, että koulutus on jatkuvaa ja kehittyvää. Koulutuksesta pyydetään palautteet, joiden avulla pyritään välttämään harjoituksesta toiseen siirtyvät virheet.

4.2. Haastattelut aihepiirisuunnitelmasta

Haastattelin neljää henkilöä, joista kaksi työskentelee pelastusosastolla, yksi sosiaali- ja terveystieteiden osastolla ja yksi kilpailu- ja kuluttajaosastolla. Valintaperusteena tällaiseen valintaan on pelastusosaston merkittävä rooli valmiusharjoituksen valmistelussa ja itse harjoituksessa. Valitsin edustuksen kolmelta osastolta, jotta saisin laajem-

man näkökulman valmiusharjoitusta edeltävän koulutuksen mahdolliseen kehittämiseen. Lisäksi on huomioitava sosiaali- ja terveystieteiden merkittävä rooli varautumisessa silloin, kun lääninhallitus on mukana turvaamassa kansalaisten peruspalveluja olosuhteista huolimatta. Haastateltavista kaikki eivät tarkalleen muista kuinka monessa harjoituksessa he ovat olleet mukana mutta keskimäärin he ovat osallistuneet yli kymmenen kertaa. Heillä on riittävästi kokemuspohjaa arvioimaan ensinnäkin koulutuksen kehittämistarvetta ja toiseksi sitä onko tekemäni aihepiirisuunnitelma hyvä ja riittävän kattava.

4.3. Haastattelujen analysointi

Haastateltavat olivat kaikki sitä mieltä, että itse valmiusharjoitusta ja valmiusharjoitusta edeltävää koulutusta pitäisi kehittää nykyaikaisemmaksi. Toiminnassa ei ole nykyisellään kovin paljon korjattavaa mutta harjoitus toteutetaan vahvalla rutiinilla ja harjoitus jää jollain lailla itsenäiseksi ja irralliseksi projektiksi. Pitkäjänteinen suunnittelu ja jatkuvuus puuttuvat. Samantyyppiset ongelmat toistuvat harjoituksesta toiseen ja työpaineet ajoittuvat hyvin lähelle harjoitusta. Toisaalta osa haastateltavista otti esiin sen, että mistä otetaan työaika mahdolliseen kehittämiseen ja kenelle kehitystyö kuuluu.

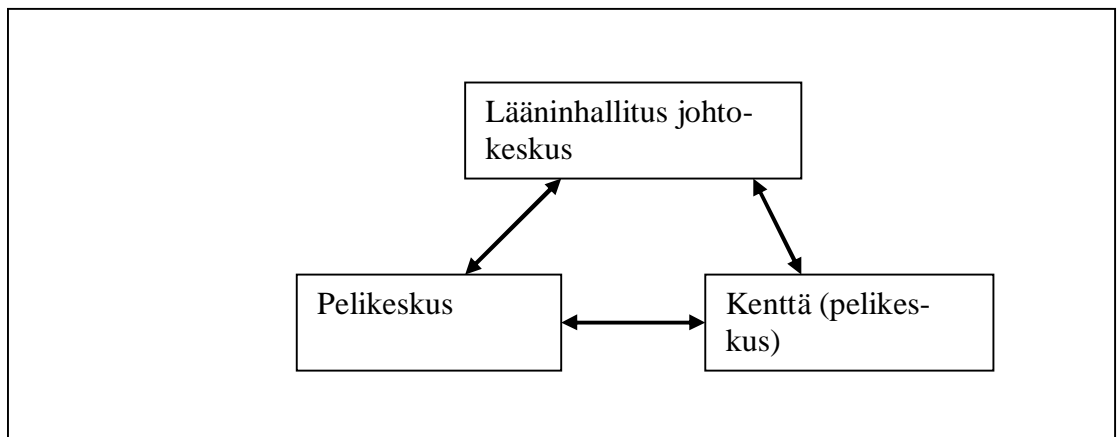
Olen työskennellyt kesästä 2006 lähtien lääninhallituksessa ja aihepiirisuunnitelmasesitykseeni oli tullut tietämättömyyteni johdosta selvä virhe, jonka haastateltavat korjasivat. Salaisen asiakirjamateriaalin käsittely kuuluu kirjaamolle, jonka tulee pitää itse pitää itsensä ajan tasalla vaatimusten tai toimintamenetelmän käytäntöjen muuttumisesta. Toimintamenetelmät muuttuvat, kun kirjaamo on osa viestikeskusta ja toimintaa on hyvä harjoitella.

Seuraavassa on haastateltujen korjausesitykset tekemääni aihepiirisuunnitelmaan:

- 1) Viestikeskus on osa kirjaamoa, koska tieto tai informaatio tulee lääninhallituksen ”sisään” kirjaamon kautta. Viestikeskuksen tehtävää ei voi ajatella sen laajempaan. Viestikeskus ottaa vastaan tulleen tiedon ja välittää sen oikealle ihmiselle tai organisaatiolle. Viestikeskus ei käsittele viestin asiasisältöä vaan pelkästään välittää tiedon eteenpäin. Viestikeskuksessa pitää siis olla eri alojen ihmisiä, jotta tullut tieto tai viesti osataan välittää ihmisille tai osastoille joille asialla on merkitystä ja joille asia kuuluu. Pienemmät asia-

kokonaisuudet saattavat tulla suoraan osastolle, kun virkamiehet ottavat toisiinsa yhteyttä suoraan. Tärkeimmät ja laajemmat asiat pitää kuitenkin mennä viestikeskuksen kautta, koska tällöin varmistetaan se, että lääninhallituksen tilannekuva on ajan tasalla.

- 2) Tietohallinnon ulkoistaminen tulee heikentämään lääninhallituksen valmiutta selvästi. Tietohallinnolla on merkittävä rooli, vaikka tekniset yhteydet pyritäänkin pitämään toimintakuntoisina koko ajan.
- 3) Kaksi haastateltavaa oli sitä mieltä, että tekniikan tarkastuksen ja viestitysharjoituksen voi yhdistää, koska ne liittyvät läheisesti toisiinsa. Suora yhteydenpito virkamiesten kesken on niin yleistä, että yhden haastateltavan mielestä substanssiosajien on osallistuttava viestitysharjoitukseen.
- 4) Yhden haastatellun mielestä tilannevastaavat osastoilta on määrättävä, ei niinkään tekniikkavastaavia. Sama henkilö esitti myös johtokeskusharjoitusnimikkeen muuttamista tilanneharjoitukseksi, jossa lääninhallituksen oma henkilöstö luo mallin lääninhallituksen toiminnalle erilaisissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Harjoituksen toteuttajan eli pelikeskuksen on aktiivisesti syötettävä lisätietoja ja reagoitava pelaajien tekemiin päätöksiin ja verrattava miksi pelattava tilanne on muuttunut pelin kuluessa.

Kuvio 3 Tilanneharjoituksen pelijärjestely, pelikeskus on periaatteessa molemmilla puolilla, koska ulkopuolisia ei ole mukana.

- 5) Jatkuvuuden varmistamiseksi jo aloitettu prosessikaavion tekeminen nähtiin erittäin tarpeelliseksi.
- 6) Valmistavaan koulutukseen ja itse harjoitukseen toivottiin elinkeinoelämän edustusta harjoituksen todentuntuisuuden parantamiseksi.

4.4. Johtopäätökset ja esitys koulutuksen kehittämiseksi

Kaikkien haastateltavien mieleistä aihepiirisuunnitelmaa on hyvin vaikea tehdä, koska asioista ollaan niin montaa erimieltä. Jos haastateltavan tekemä muutosesitys sai kannatusta muiltakin, muutin alkuperäistä aihepiirisuunnitelmaa. Uusi, lopullinen aihepiirisuunnitelmani on seuraava:

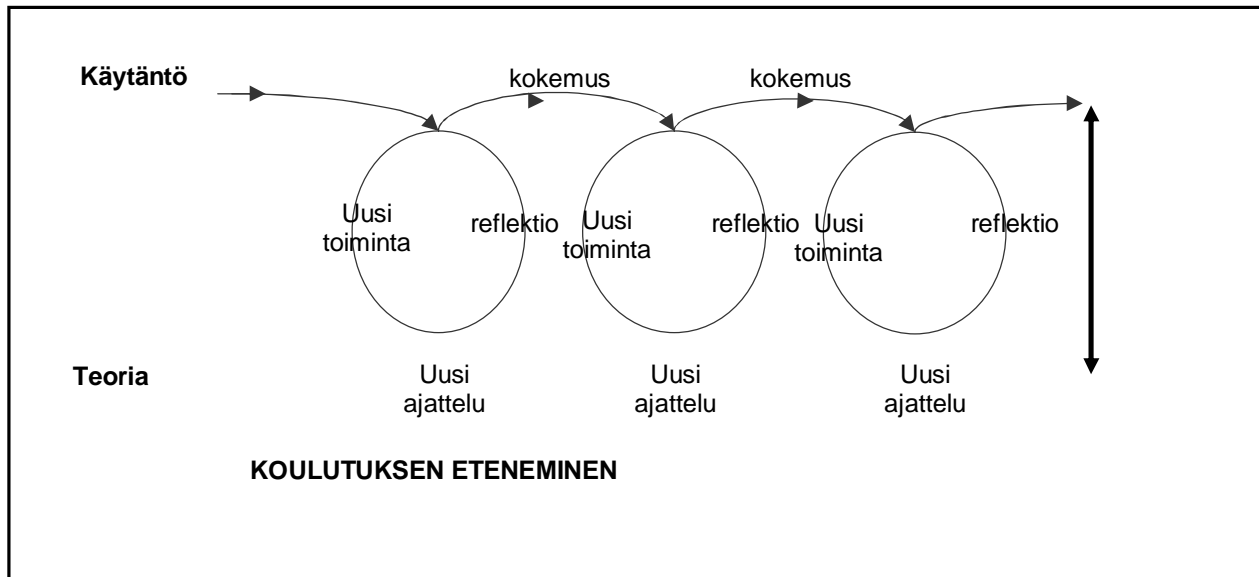
Taulukko 3 Lopullinen aihepiirisuunnitelma

Harjoittelijat Harjoitus- tyyppi	Tek- niikka	Toiminta- mene- telmät	Subs- tanssi	Ulko- puoliset mukana	Koulutuksen järjestäjä	Aika
1 Case- tarkastelu	-	-	x	-	Osastojen varautumisvastaavat	4 h
2 Viestitys- harjoitus	x	x	-	-	Viestikeskus ja osas- tot	6 h
3 Salaisen materiaalin käsittely	x	x	x		Kirjaamo	4 h
4 Tilannehar- joitus	x	x	x	-	Tilannepäällikkö	6 h
5 Valmius- harjoitus	x	x	x	x	Pelastusopisto lääninhallituksen kanssa	1½ pv

Poistin alkuperäisestä esityksestäni tekniikan tarkastuksen. Toisaalta se sisältyy viestitysharjoitukseen, koska viestitysharjoitus ei onnistu, jos tekniset välineet eivät ole kunnossa. Toinen muutos on tilanneharjoitus-nimikkeen käyttöönotto. Muutoksen taustalla on se, että lääninhallitus ei välttämättä toimi suojatuista johtokeskusti-loista vaan toimistotilasta, jota kutsutaan tilannekeskukseksi. Tilanneharjoituksen järjestää tilannepäällikkö ja apunaan hänellä on osastojen tilannevastaavat. Harjoi-tuksiin käytettävä aika on tehokasta aikaa, valmistelut on tehty etukäteen. Harjoituk-siin käytettäisiin aikaa 32 tuntia. Koulutuksen valmisteluihin menevää aikaa on vai-kea arvioida.

Haastattelujen mukaan samanlaiset ongelmat toistuvat harjoituksesta toiseen. Harjoi-tuksia ei reflektoida juuri lainkaan. Tehdyistä virheistä tai olemassa olevista ongel-mista ei oteta opiksi. Jatkossa yritämme kehittää toimintaa siten, että edellisestä

harjoituksesta saadut korjausesitykset vaikuttavat seuraavan harjoitukseen koulutuksen painopisteeseen.

Kuvio4. Harjoittelun on jatkuvasti kehitettävä lääninhallituksen toimintaa. Oheinen kuva osoittaa jatkuvuuden merkityksen. Vuorovaikutuksellisen kokemusoppimisen prosessi (Toiskallio 1995 s. 103, mukailten). Kolb on nimennyt kuvion kokemuksellisen oppimisen kehäksi.

Nyt kun Etelä-Suomen lääninhallitus on tekemässä prosessikaaviota valmiusharjoituksesta, esitän jatkuvuuden saamiseksi pysyvän työryhmän perustamista valmiusharjoitusten valmisteluun. Työryhmä voi olla osa läänin valmiustoimikuntaa, jos niin halutaan. Työryhmän tehtävänä on valmiusharjoituksen kehittämisen lisäksi kuntien valmiussuunnittelun tukeminen. Valmiussuunnittelun tukeminen onnistuu paremmin, kun työryhmässä on jäseniä monelta osastolta, joten näkemys varautumisasioista on hyvin laaja.

5 TUNTISUUNNITELMA TILANNEHARJOITUKSESTA

5.1. Kuvaus tilanneharjoituksesta

Valitsen tuntisuunnitelman aiheeksi tilanneharjoituksen, koska mielestäni se on pedagogisesti toisaalta erikoisin ja toisaalta mielenkiintoisin. Tunnin jälkeen harjoittelevat henkilöt tietävät omat tehtävänsä lääninhallituksen poikkeusolojen organisaatiossa, mikäli se ei ole selvä jo etukäteen. Tilanepäällikkö organisoii lääninhallituksen toiminnan toimivaksi. Pääpaino harjoittelussa on siinä, miten lääninhallitus toi-

mii, ei se, mitä päätöksiä maaherran johdolla tehdään ja mikä vaikuttavuus näillä päätöksillä on. Poikkeusolojen organisaatio on paikalla kokonaisuudessaan ja harjoittelussa ei ole ulkopuolisia mukana, joten mahdollisilla virheillä ei ole suurta merkitystä ja erilaiset kokeilut toiminnan järjestelyissä ovat mahdollisia.

Lääninhallituksen toimintaa harjoitetaan ns. peliryhmän toimesta, joka ”syöttää” lääninhallituksen ulkopuolelta erilaista informaatiota. Informaation kulkua seurataan lääninhallituksen sisällä alusta loppuun. Liikkuuko tieto oikeille ihmisille ja mitä tiedolle tehdään, jos se aiheuttaa toimenpiteitä. Minkälainen päätös asiassa tehdään ja mikä vaikutus päätöksellä on tilannetta normalisoitaessa. Lääninhallituksen tehtävänä on pitää tilannekuvaa alueen tapahtumista, jotta päätöksenteko on mahdollista. Pelissä mukanaolevien on osattava ja haluttava eläytyä pelitilanteeseen ja pystyttävä päättämään mitä vaikutuksia kuvatulla tilanteella on ja miten siihen kannattaa reagoida. Pelikeskuksella pitää olla tilannetajua eli heidän pitää reagoida pelaajien tekemiin ratkaisuihin ja viedä pelitilannetta eteenpäin.

5.2. Opetusmenetelmien teoreettinen perusta

Tilanneharjoituksessa käytettävää opetusmenetelmää ei voi määrittellä selkeästi mutta viitteitä voidaan nähdä

- 1) ongelma-perustaiseen oppimiseen,
- 2) yhdessä oppimiseen ja
- 3) pelaamiseen.

Ongelma-perustaisen pedagogiikan alkuperä on vuosisadan alun pragmatismissa, jossa oppimisen strategioita kuvattiin kyselemisenä ja ongelmanratkaisuna (Poikela E., Nummenmaa A R, 2002 s. 38). Joutuminen uusiin tilanteisiin, toimiminen niissä ja johtopäätösten tekeminen on ohjattua ja kontrolloitua. Oppimiseen virittäydytään oppimisympäristössä, joka on oppijakeskeinen ja ongelma-perustainen.

Harjoittelijoilla on oltava tietoa ympäröivästä maailmasta ja Aristoteleen näkemys tiedosta on edelleen ajankohtainen. Hänen mukaansa tieto jakaantuu teoreettiseen päättelyyn liittyvään varmaan tietoon ja käytännöllisen päättelyn toiminnan maailmaan (Poikela E., Poikela S., 2002 s. 56). Tällä on selvä liityntä myös perinteiseen

epistemologiaan, jossa tieto jaetaan teoreettiseen mitä - ja käytännölliseen miten-tietoon (Poikela E., Poikela S., 2005 s. 30). Tätä ajattelua pyritään vahvistamaan lääninhallituksen koulutuksessa. Lääninhallituksen on tiedettävä mitä on tapahtunut, mitä vaikutuksia tapahtumilla on yhteiskunnan toimintaan ja miten lääninhallitus omalta osaltaan pystyy toiminnallaan pitämään yhteiskunnan toimintakykyisenä. Koulutustapahtumaa organisoii tutor ja tutorin merkitys on ongelmaperustaisessa oppimisessa hyvin merkittävä (Poikela E., Poikela S., 2002 s. 68). Mikäli lääninhallituksen koulutuksessa halutaan käyttää ongelmaperustaista oppimismenetelmää, tutorit on koulutettava ja heillä on oltava auktoriteettia muuttaa lääninhallituksen toimintamenetelmiä, jos se katsotaan tarpeelliseksi.

Ongelma voi olla skenaario, jossa ongelma ei heti hahmotu vaan se täsmentyy päätelyn avulla (Poikela E., Poikela S., 2005 s. 44). Ongelman kirjoittamiseen on panostettava hyvän oppimistavoitteen saavuttamiseksi (Valtanen J. 2005 s.217). Tutorin mahdollisen puutteen lisäksi lääninhallituksen koulutuksessa ongelmia saattaa aiheuttaa se, että ongelma ei ole opetuksellisesti sama kuin tehtävä tai harjoitus (Valtanen J. 2005 s.215). Tilanneharjoittelussa nämä osatekijät ovat yhdistetty yhdeksi harjoitukseksi, joten oppiminen ei ole tilanneharjoittelussa täysin puhdas ongelma-lähtöinen opetusmenetelmä, vaikka harjoittelijat assosioivat lähtökohtana olevasta skenaariosta vapaasti eteenpäin (Almtun B. 2005 s. 304).

Toisen opetusmenetelmän piirteitä tilanneharjoittelussa voidaan nähdä yhdessä oppimista, vaikka ei läheskään kaikilta osin. Yhdessä oppiminen edellyttää sitä, että jokainen auttaa omalla aktiivisella panoksellaan muita ryhmässä saavuttamaan mahdollisimman hyviä tuloksia (Sahlberg P., Leppilampi A. 1994 s.67). Tilanneharjoituksessa ei tosin pyritä opettamaan toisille oman alan erityiskysymyksiä mutta hyvällä yhteistyöllä lääninhallitus suoriutuu tehtävistään ja ehkä samalla vahvistaa lääninhallituksen julkista kuvaa varautumisessa. Tilanneharjoittelussa on sekä perinteisen että yhteistoiminnallisen ryhmätyön muotoja (Sahlberg P., Leppilampi A. 1994 s.69). Perinteisen ryhmätyön muodoista ehkä selvä johtajuus on leimaavaa tilanneharjoituksessa, koska pienemmät asiat päättää osastopäällikkö ja koko lääninhallitusta koskevista asioista päättää maaherra. Yhteistoiminnallinen ryhmätyö vahvistaa ryhmän yhteenkuuluvuutta (Sahlberg P., Leppilampi A. 1994 s.72) ja siten sen piirteitä on hyvä vahvistaa tilanneharjoittelussa, vaikka ongelmia ei yhteistyössä

olisikaan. Lääninhallituksen osastot toimivat melko itsenäisesti ja mielestäni kaikki yhteistyön lisäämismahdollisuudet kannattaa hyödyntää.

Tilanneharjoituksessa on selvästi myös pelaamisen piirteitä. Mielestäni on yllättävää, että peli ja simulointi on pidettävä käsitteinä selvästi erillään toisistaan. Simuloinnissa toiminnan ja todellisuuden välinen vastaavuus on selvä, kun taas pelissä todellisuus on abstraktimpi (Panelius M. 1988 s. 38). Antiikin ajan shakkia pidetään ensimmäisenä pelinä ja sitä käytettiin sotataktiikan opettamiseen turvallisella tavalla (Panelius M 1988 s. 40). Sotapelit ovat tästä kehittyneet ja rahatalousmaailman toimintoja pelataan Monopolilla. Tutkittuna tietona pidetään myös sitä, että pelin laatija ja pelin arvioija ei saa olla sama henkilö (Panelius M 1988 s. 41). Tämä tieto vaikeuttaa pelimenetelmän ja ongelmaperustaisen oppimisen yhdistämistä tilanneharjoittelussa, koska tutor toimii molempina sekä laatijana että arvioijana. Peli on kokemusperäisen oppimisen muoto, koska se edellyttää pelaajalta itsensä ja omien valmiuksiensa käyttöä ongelmanratkaisussa (Panelius M 1988 s. 45). Peliä valittaessa on tehtävä päätös, kumpi on tärkeämpi pelin sisältö vai pelaajien välinen prosessi (Panelius M 1988 s. 48). Tässä on mielestäni kytkentä tiedon-lajeihin, mitä harjoitellaan ja miten harjoitellaan.

Paneliuksen kirjassa (s. 48 alkaen) on lisäksi esitelty erilaisia pelejä mm. palovammojen hoito, joka alkaa diasarjalla tulipaloista ja jatkuu erilaisilla komplikaatioilla ja hoitomuodoilla. Lisäksi on mainittu peli potilas-hoitaja – suhteesta ja hallinnollinen peli. Lisäksi ainakin Lapin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa pelataan ns. yrityspeli, jossa yrittäjät aloittavat yritystoiminnan ja toiminnan kuluessa ilmaantuu erilaisia ongelmia. Peliryhmä syöttää ongelmia yrittäjille. Pelinjohtajana toimii yksityisoikeuden professori ja peliryhmänä pitemmälle edenneitä opiskelijoita ja pelaajat ovat yleensä ensimmäistä tai toista vuotta tiedekunnassa.

5.3 Koulutustapahtuman käytännön järjestelyt

Lääninhallituksen poikkeusolojen organisaatioon kuuluvat työskentelevät harjoituksen ajan omilla toimipaikoillaan. Koulutustilaisuus kuitenkin avataan siten, että kaikki ovat paikalla ja samalla tunnin rakenne käydään yhteisesti läpi luentosalissa tykkiä hyväksikäyttäen. Motivointi tapahtuu yhteisesti kaikille. Erityistä tunnille

rakennettua havainnollistamista ei tykin lisäksi käytetä, koska tarkoituksena on tottua toimimaan poikkeusolojen toimitiloissa ja toimitilan välineillä.

Tunnin ajankäyttö jakaantuu seuraavasti:

- koulutuksen tarkoitus, avaus ja motivointi (10 minuuttia)
- toiminnan teoreettinen perusta ja sen siirtäminen käytäntöön (nimenhuuto ja tehtävien jako) (20 minuuttia)
- harjoittelijat sijoittuvat omille paikoilleen ja peliryhmä syöttää ensimmäisen tapahtuman tai tilanteen (20 minuuttia)
- tapahtuman johdosta tehty päätös ja muu toiminta käsitellään ja analysoidaan ennen seuraavan tehtävän syöttämistä (20 minuuttia)

Koulutustapahtumaan on varattu kuusi tuntia eikä ole tarkoituksenmukaista noudattaa koulumaista 45 minuutin tuntijakoa vaan tauko pidetään silloin, kun se toiminnallisesti on juohevaa.

6 LOPUKSI

Kehityshankkeestani ei voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että varautumisasiat olisivat Suomessa heikosti, koska suomalaista kokonaismaanpuolustusta määrättyllä tavalla ihannoidaan muualla maailmassa. Paljon on silti kehitettävää erityisesti eri viranomaisten yhteistoiminnassa. Ammatti-ihmiset hallitsevat suunnitelmiin tukeutuen omat tehtävänsä mutta ongelmia saattaa aiheuttaa moniviranomaistilanne. Lääninhallitus on merkittävä toimija aluehallintotasolla ja olen tässä kehittämishankkeessa pyrkinyt tekemään esityksen toiminnan edelleen kehittämisestä. Toimintaa voidaan tietysti kehittää monella eri tavalla eikä yksi kehittämissuunta välttämättä ole ainoa oikea.

Kappaleessa 1.2. asettamani hankkeen tavoitteet ovat ainakin osittain saavutettu, koska osattava tietoa on jäsennelty pienempiin osiin. Asiakokonaisuudesta saa paremman otteen. Oma ammattitaitoani hanke paransi, koska sain perehtyä asioihin syvällisemmin mm. haastatteleamalla eri osastojen varautumisvastaavia. Hankkeen merkitys lääninhallitukselle jää luultavasti ennakoitua pienemmäksi, koska uusi Hallitusohjelma edellyttää aluehallinnon uudelleenjärjestelyjä. Uusi hallitus muodostettiin, kun kehittämishankkeeni oli lähes valmis. Eräänlainen organisaatio uudistus on niin laaja ja merkittävä, että varautumisasioiden kehittäminen jää varmasti taustalle. Hankkeesta on toivottavasti hyötyä, kun organisaatiojärjestelyt on tehty.

LÄHTEET

Almtun B. 2005. Kliiniseen käytäntöön pohjautuva skenaario. Teoksessa Poikela E. ja Poikela S (toim.). Ongelmista oppimisen iloa. Tampere: Vammalan kirjapaino Oy.

Aluehallinnon varautumisen loppuraportti 18.12.2003.

Ellala Esa haastattelu aihepiirisuunnitelmasta 21.2.2007.

Etelä-Suomen lääninhallituksen valmiussuunnitelma 25.1.2005.

Etelä-Suomen lääninhallituksen johtokeskuksen työjärjestys 18.8.2005.

Holopainen Sirpa haastattelu aihepiirisuunnitelmasta 10.1.2007.

Jokinen Raimo haastattelu aihepiirisuunnitelmasta 15.1.2007.

Nokelainen Reima haastattelu valmiusharjoitusten historiasta 7.1.2007.

Korpela J. pienehkö sivistyssanakirja 28.12.2002 viitattu 27.1.2007

<http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/siv/sanats.html>

Poikela E., Nummenmaa A R, 2002. Teoksessa Poikela E. (toim.) Ongelmaperustainen pedagogiikka. Tampere: yliopistopaino.

Poikela E., Poikela S., 2002. Teoksessa Poikela E. (toim.) Ongelmaperustainen pedagogiikka. Tampere: yliopistopaino.

Poikela E. ja Poikela S. 2005. Teoksessa Poikela E. ja Poikela S. (toim.) Ongelmista oppimisen iloa. Tampere: Vammalan kirjapaino Oy.

Surakka Eila haastattelu aihepiirisuunnitelmasta 22.12.2006.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 24.9.2004.

Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2004.

Määräys tietoaineistojen turvallisuusluokittelusta ja salassa pidettävien tietoaineistojen käsittelystä sisäasiainhallinnossa. Sisäasiainministeriö, Lokakuu 2006.

Panelius M. 1988. Opitaan pelaamalla. Mikkeli: Länsi-Savo Oy.

Sahlberg P. ja Leppilampi A. 1994. Yksinään vai yhteisvoimin?
– yhdessäoppimisen mahdollisuuksia etsimässä. Helsinki: yliopistopaino.

Sanastokeskus TSK ry. Varautumissanasto. Helsinki 18.9.2006 LUONNOS.

Toiskallio J. 1995. Korkeakoulu, pedagogiikka & toiminnan yhteiskunta. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 37.

Valtanen J. 2005. Teoksessa Poikela E. ja Poikela S. (toim.) Ongelmista oppimisen iloa. Tampere: Vammalan kirjapaino Oy.

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia, Valtioneuvoston periaatepäätös 23.11.2006.